

Száz éve született Együd Árpád néprajzkutató

BEVEZETÉS

A Börzsöny-vidéki Peröcsényben Együd Árpádra, a falu jeles szülöttére emlékeznek. Vajon a felcseperedő gyermekek, ifjak közül – olvasva nevét a művelődési házon vagy a szülői ház emléktábláján – mennyien teszik fel a kérdést a nagy- vagy dédszülőknek: „*Ki volt Együd Árpád?*” Internetes világunkban vajon mennyien keresnek a peröcsényiek, illetve az elszármazottak közül az *Együd Árpád hagyatéka*¹ Peröcsényben rögzített felvételeire? Vajon a szülőfaluban és az Ipoly mentén mennyien tudnak arról, hogy 1991 óta jeles földink nevét viseli Somogy megye székhelyének, Kaposvárnak 1979-ben alapított kulturális központja és az intézményben működő alapfokú művészeti iskola?

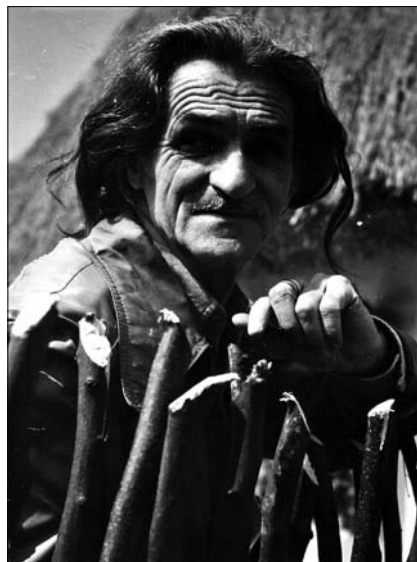
A kérdések többsége megválaszolhatatlan, bár a személye iránti érdeklődést az mindenképpen jelzi, hogy életpályájáról, munkásságáról 2020. október 20. és december 23. között 10 részben a világháló egyik peröcsényi csoportjába feltett fotókat, rövid ismertetőket alkalmanként 63–191 fő tekintette meg, és 9–23 fő a tetszését nyilvánította.

Születésének 100. évfordulója alkalmat nyújt arra, hogy áttekintsük a kiváló koreográfus, folklorista életútját és emlékének ápolását szülőfalujában.

EGYÜD ÁRPÁD ÉLETPÁLYÁJA

Somogy majdani híres folkloristája az 1921. január 30-án Együd József és Bukri Erzsébet házasságából született egyetlen gyermek. Kilencéves volt, amikor édesanyja, az „*ides*” meghalt. Nevelése így apjára, Irma nagynénjére és nagyapjára, az „*attyá*”-ra maradt, aki a XX. század elején a község bírója volt. Édesapja fogékony volt a művészetek iránt: szeretett olvasni, verselt, hegedült. Az apa második házasságából egy leány született, Ágnes, aki Svédországban él.

Árpád a népelet megannyi elemével családja körében ismerkedett meg. Gyermekkorában tanulta meg a népi kultúrát becsülni, a hagyományokat tisztelni. Elemi iskolai tanul-

Együd Árpád (Rippl-Rónai
Megyei Hatókörű Városi Múzeum,
Kaposvár, RRM NA–2443)

1 <http://smmi.hu/egyud/search.php>

mányait szülőfalujában végezte, s élte az akkori – a maitól merőben eltérő – falusi gyerekek élménydús: munkával, játékkal, tanulással teli mindennapjait. A paraszti élet szokásrendje szerint a libapásztorkodás, a kalászszedés, az állatok etetése a gyermekekre hárult. Az iskolában a színjátszókör tagjaként korán megmutatkozott tehetsége, muzsikálásával is sikeret ért el. Televízió, videó, magnó akkor még nem lévén, társaival saját szórakozásukra ügyességi, helyi népi eredetű játékokat (labdajátékok, *métázás*, *pitykövezés*, *huhukázás*) űztek.

Családja szerető gondoskodása folytán 1933-ban Palócföld híres városába, Balassagyarmatra, a Balassi Bálint Reálgimnáziumba került, ahol aztán le is érettségizett. „*A perőcsényi parasztfiú [...] az iskola legjobb szertornásza volt, a tornabemutatók nagy tehetségű »bohóca«.* Különösen népszerű volt a diákság körében, mert jó sportember, tréfás fiú volt” – olvashatjuk diákéveiről a *Nógrád-honti arcképcsarnok*ban.²

1941-től a Testnevelési Főiskolán folytatta tanulmányait. Itt ismerkedett meg Molnár Istvánnal, a később *Kossuth-díjat* kapott táncművésszel, akinek hatására ráébredt hivatására: a néptánc, a népzene, a népköltészet kutatásának fontosságára.

Főiskolai tanulmányait azonban félbeszakította a második világháború. Árpád nemcsak bevonult katonának, hanem kikerült a frontra is, ahol hadifogságba esett. Bár az elsők között térhetett haza, tanulmányait csak 1946-ban fejezhette be.

Mint testnevelő tanár, szolgálatát a Csokonai Vitéz Mihály működése révén is ismertté vált híres csurgói gimnáziumban kezdte. Szapu Magda említi, hogy egy katolikus diáktársa helyett ment a református iskolába.³ Ekkor került kapcsolatba Somoggyal, a somogyi emberekkel. A szabad művelődés kora volt ez, a fiatal és tettekre kész, kezdeményező fiatal embert egyenes út vezetett a siófoki népfőiskola legendás hírű igazgatójához, a táncművész és tánctudós Molnár Istvánhoz.

Időközben, 1948. december 18-án Csurgón megnősült, feleségül vette Liebstöckl Jenő festőművész leánya, Olgát. Házasságukból három gyermek született. Elsőszülött gyermeküket, kislányukat kétéves korában ragadta el a halál; fiaik: Csaba és Zsolt.

Együd Árpádot a siófoki népfőiskola és az ott kialakított baráti kör, tanítványi közösség képezte a tánctudományon keresztül folkloristává, néprajztudóssá. Nevéhez fűződik az ország első diáktáncsoportjának létrehozása Csurgón. Nevelői tevékenysége mellett színdarabokat is rendezett, tánckoreográfiákat készített, táncot tanított, és maga is táncolt tanítványaival.

Saját pénzén vásárolt magnetofonnal és filmfelvevő géppel nekilátott Somogy falvaiban a szerteágazó naprajzi gyűjtésnek, miközben megtanulta annak módszerét. Gyűjtőmunkája során utazott vonattal, autóbusszal, kerékpáron, gyalogolt és szekerezett is.

1957-től kezdve rendszeresen kapcsolatban állt az MTA Zenetudományi Intézetével. 1963-ban egyik alapítója volt a Balaton Táncgyűttesnek, mely a hazai elismeréseken túl külföldi sikereket is aratott. Az együttesnek kereken húsz esztendeig, haláláig segítője, igényes szaktanácsadója volt.

Ismereteit először a közművelődés keretein belül kamatoztatta: elsősorban mint lelkes, eredményes munkát végző népművelőre figyeltek fel rá. 1960-ban a Somogy Megyei Népművelési Tanácsadóhoz került, annak lett vezetője. 1963-tól a siófoki Perczel Mór

---

2 Nógrád-honti arcképcsarnok a Madách Imre Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményéből. Összeállította: Vas Ágnes helyismereti könyvtáros; <https://www.vkbalassa.hu/picture/userfiles/HT/Nogradhontiarckepccsarnok.pdf>

3 Szapu Magda: Együd Árpád születésének 75. évfordulójára (1921–1983); <https://somogy.hu/publikaciok/szapu-magda-egyud-arpad-szuletesenek-75-evfordulojara.html>

Gimnáziumban tanított. 1970-től ugyancsak Siófokon a Kálmán Imre Emlékház, majd a Beszédes József Múzeum vezetője. A pedagógusi pályát múzeumira cserélve elmélyültebben foglalkozhatott a néprajztudománnyal. A siófoki múzeumokkal való kapcsolatba kerülése aztán döntő fontosságúnak bizonyult további életfolyására. 1971-től a marcali Helytörténeti és Munkásmozgalmi Múzeum igazgatója volt, majd 1975-ben megyei múzeumigazgató-helyettesi kinevezést kapott. Munkája Kaposvárhoz kötötte, de vállalta a naponkénti vagy hetenkénti ingázást, hűséges maradt lakóhelyéhez. Élete utolsó szakaszában a megyei múzeum tudományos főmunkatársaként dolgozott. Az Úr 62 évesen, 1983. augusztus 17-én Kaposvárról szólította magához. Teste választott otthonában, Siófokon pihen.⁴

EGYÜD ÁRPÁD MUNKÁSSÁGÁRÓL

Mivel vívta ki Együd Árpád környezete és a szakmai körök elismerését? Azzal, hogy több évtizedes előkészület, érlelés és érlelődés után a nagy elődök – Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán és Gönczi Ferenc – példáján és tanításukat követve, élete utolsó évtizedében, mintegy siettetve a feldolgozó munkát, egymás után adta ki tanulmányait, gyűjteményeit, tette közkinccsé alkotó élete java termését.⁵

Sokat dolgozott a Magyar Rádióval és a Magyar Televízióval. A néphagyományok szolgálatában eltöltött 25 éves jubileuma alkalmából a tv-híradó rövid portrét készített róla. A *Berzencei zászlós lakodalom* forgatása (MTV, 1976; forgatókönyv: Együd Árpád és Lengyelfi Miklós, rendezte: Farkas István) után külön film is készült Együd Árpádról. A *Röpülj páva*-filmek hazai és nemzetközi sikerei is részint Együd Árpádnak és tanítványainak szakmai kiválóságát tükrözték. Nagydíjat nyert a *Somogyi búcsú* (MTVA, 1977; megtekinthetősége: YouTube Somogyi búcsú 1. és 2.) című kompozíciója és a *Somogyi farsangi pásztorlakodalom* (megtekinthető: YouTube Farsangi pásztorlakodalom 1. és 2.) című, az 1979-es *Röpülj páva* televíziós vetélkedő somogyi bemutatója is. Szülőföldjén ebben az időben a *Röpülj páva* című tv-műsorok zsűritagjaként ismerték őt.

Kiadott és kiadatlan tanulmányai arról is tanúskodnak, hogy jeles földink nemcsak szellemi néprajzzal, folklorisztikával foglalkozott, hanem kellő szakértelemmel fordult a néprajztudomány elméleti kérdései, tudománytörténeti problémái felé is. Gyűjtőmunkáját élete végéig folytatta. Gyűjtött anyagának egy része nem kerülhetett feldolgozásra, publikálásra, nem valósíthatta meg szülőfaluja monográfiájának elkészítését sem.

EGYÜD ÁRPÁD HAGYATÉKA

Hagyatékának gondozása, rendezése, feldolgozása és kiadása jórészt a somogyi néprajzosok, irodalmárok megtisztelő feladatává vált. Együd Árpád gyűjtése a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum (Kaposvár) állományába került. Halálát követően dr. Szapu

---

4 Életútjának feldolgozását lásd: „Csodatévő szarvasnak ezer ága-boga”. Együd Árpád emlékezete. Somogyi Honismereti Műhely 1. Szerk.: *Gálné Jáger Márta*. Somogy Megyei Honismereti Egyesület–Somogy Megyei Művelődési Központ, Kaposvár, 1996; *Matyikó Sebestyén József*: Együd Árpád élete és munkássága. Folklór és etnográfia 96. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1997.

5 Somogyi népköltészet. Kaposvár, 1975. Somogy néprajza I. Főszerk.: *Bakay Kornél*. Lektorálta: *Kríza Ildikó*, zenei szerkesztő: *Olsvai Imre*. Földink még korábban közreműködött A magyar népzene tára 5. Siratók (1966) című kötetének gyűjtésében. Kaposváron megverték a rézdobot. Száz somogyi népdal. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 1981. Szerk.: *Várnai Ferenc*. Lektorálta: *Olsvai Imre*.

Magda néprajzkutató gondozta a hagyatékot, összegezte földink életpályáját, tudományos tevékenységét, publikált kutatásaiból.⁶

Együd Árpád életművét publikációin túl levelezései, kéziratái, fotó- és mozgófilmfelvételei, valamint jelentős hangzóanyaga őrzi.

A hagyaték – mintegy kétszáz magnószalag és félszáz kazetta – zömében néprajztudományi, kisebb részt történettudományi értékű. Az archív hangzóanyag munkakópiáját az MTA Zenetudományi Intézete – Olsvai Imre irányításával, Németh István közreműködésével – a 90-es évek elején elkészítette. Az archív filmanyag (majd 250 tekercsnyi mozgófilm) utómunkálatait, videoszalagra rögzítését a Magyar Televízió operatőre, Táskai Mihály és munkacsoportja végezte el. 1991-ben pedig az özvegy jóvoltából sikerült a teljes hagyaték egyesítése. Együd Árpádné a múzeumban látta biztosítva e hagyaték rész szakszerű elhelyezését, gondozását, feldolgozását, közzétételét. Az egyesítést követően elkezdődött a teljes anyag rendezése, nyilvántartásba vétele, a hiányzó adatok pótlása, kiegészítése, illetve mutatózása. 2008-ban pedig elkészült a hangzóanyag digitalizálása, melynek gondozója Molnár Éva.

A <http://smmi.hu/egyud/> linken digitalizálva, mutatózva és adatolva interneten is elérhető a gyűjtemény hangzóanyaga a szakma és a nagyközönség számára.

EGYÜD ÁRPÁD EMLÉKÉNEK ÁPOLÁSA SZÜLŐFÖLDJÉN

1995. augusztus 17-én emléktáblát kapott szülőháza és felvette nevét a helyi művelődési ház. Peröcsényi emléktáblájának avatásáról, a szülőföld és Somogyország tiszteletadásáról, a színes műsorról, munkásságának méltatásával Hála József néprajzkutató írt cikket.⁷ *Palócföld szülötte – Somogyország néprajzkutatója* címmel e sorok írója emlékezett meg földink életútjáról, munkásságáról.⁸

2005-ben a 750 esztendő Peröcsény rendezvénysorozat keretében a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával tudományos történeti konferenciát tartottunk. Itt hangzott el Matyikó Sebestyén József (1951–2014) helytörténész, etnográfus, költő, író, a siófoki Kálmán Imre Múzeum igazgatójának *Együd Árpád életútja és munkássága* címmel tartott előadása.⁹ Földink személyes ismerője, barátja – aki szintén gyűjtött Peröcsényben, és fájdalom, azóta ő is elhunyt – előadását ekként zárta: „*Kívánom, hogy szülőfaluja, Peröcsény mindig tartsa meg emlékezetében Együd Árpádot, emlékezzen életére és munkásságára, ne mes humanizmusára és patriotizmusára.*”

A konferencia résztvevői a szüreti felvonulás forgatagában Együd Árpád egykori lakóházánál, emléktáblájánál is tiszteletüket tették. Kovács Sebestény Vera lelkész-tanár rövid emlékbeszédében arra hívta fel a figyelmet, hogy a község jeles szülöttének életútja az utókor számára is tanulsággal szolgál: „*Ne hagyjuk elveszni kulturális értékeinket!*”

6 Halála után 1994 és 1998 között a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának kiadásában három kötetben jelent meg Együd Árpád néprajzi gyűjtéseiből válogatás Szapu Magda szerkesztésében. A válogatás első kötete, az *1848-as katonadalogok és Kossuth nóták Somogyban* két kiadást (1994, 1998) is megélt. A második *Karácsonyi ünnepkör adventtől vízkeresztig – Téli jeles napi szokások Somogyban* címmel ugyancsak 1994-ben jelent meg. A harmadik, *Gyermekjátékok – Énekes-táncos, szöveges, mozgásos és sportszerű népi játékok Somogyban* 1996-ban került ki a nyomdából.

7 *Hála József*: Hetvenöt esztendő lenne Együd Árpád. Honismeret XXIII. évf. 1995. 6. sz. 35–37.

8 *Múltunk Emlékei* II. évf. (2003) 9. szám (szeptember) 4. és 21., továbbá *Őrzők, vigyázatok a strázsán – Helytörténet, tájértékek és honismereti nevelés az Ipoly mentéről*. Honti Füzetek 10. Vác, 2016. 116–119.

9 Lásd *Hajzéd felő' gyün egy buró... A 750 esztendő Peröcsényben rendezett tudományos konferencián elhangzott előadások*. Honti Füzetek 9. szám. Vámosmikola, 2006. 79–88.

Együd Árpád száz esztendeje született, majd négy évtizede már a mennyei hazában végzi gyűjtéseit, s okítja a néptánc művészetére a fogékony érdeklődőket. Sajnos, Peröcsényben gyermekkori barátai és egykori adatközlőinek majdnem mindegyike – utoljára 2020-ban Koczó Jánosné Veres Eszter – a minden élők útjára lépett, sőt, az utána következő nemzedékek képviselői is fogyatkoznak. Adatközlői közül már csak Szabó Lajosné Együd Eszter (1927) és Darányi Andrásné Polyák Mária (1926) él.

Bizony, most már az utókor-nak a feladata és kötelessége, hogy ne engedjük át a feledésnek jeles földink szülőföldi emlékezetét! Emlékének ápolását, peröcsényi gyűjtéseinek gondozását, továbbörökítését a nem egészen 300 lelket számláló falu még élő közösségei által kellene elérnünk. A Börzsöny kis községének ebben sokat segíthetne a budapesti Petőfi Sándor Gimnázium pedagógusainak, diákjainak közössége, akik mintegy 15 éve szoros kulturális és hagyományörző kapcsolatban állnak Peröcsénnyel.

*Emlékezés a szülői háznál 2005-ben,
balról jobbra Matyikó Sebestyén József, Együd Ágnes
és Együd Csaba (Koczó József felvétele)*

Koczó József

„Egyre nehezebben tudok a gyermekeim szömibe nézni”

Erdei Ferenc halálának ötvenedik évfordulójára

Sohasem tagadtam, sőt, mindig bizonyos büszkeséggel emlegettem, hogy ifjúkoromban a világra eszmélésem során milyen jelentős hatás ért az úgynevezett *népi írók* ideológiája és értékrendje részéről. Azt sem rösteltem bevallani, hogy ehhez a szellemi irányzathoz nem társadalmi örökségem, még csak nem is családi gyökereim vezettek, hanem egy szép emlékű diákszerelem révén jutottam. Második gimnazista koromban ugyanis barátaim és szüleim unszolására én is beiratkoztam Pesten, a Gerlóczy utcában lévő, „*Mimi néni*” nevével fémjelzett tánciskolába, s ott annak rendje és módja szerint hamarosan megakadt a szemem egy kedves lányon, akivel sok közös témánk akadt, s akivel szívesebben táncoltam, mint a többiekkel. 1956. október 20-án, szombaton Csillának hamarabb el kellett mennie a tánciskolából, mert mint mondta, édesapja színházi bemutatójára készül.